

**HAYOTIY MAQSADLAR TARBIYASI IJTIMOIIY FAOL
YOSHLARNI TARBIYASINING TARKIBIY QISMI SIFATIDA**

Karimov Sanjar Sindorqulovich

Jizzax davlat pedagogika universiteti Ijtimoiy-gumanitar

fanlarda masofaviy ta'lim kafedrasi katta o'qituvchisi

tel: +998 90 229 18 15

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yoshlarning hayotiy maqsadlari va ularning shakllanish masalasining ma'naviy tarbiya jarayonidagi ahamoyati nazariy jihatdan tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *maqsad, hayotiy maqsad, o'smirlilik, yoshlar, shaxs, faollik, ijtimoiylashish, , globallashuv, mafkuraviy hurujlar*

Jamiyatimiz hayotining barcha sohalarida “Yangi O‘zbekiston” shiori ostida amalga oshirilayotgan islohatlar va yangilanishlar o‘z o‘rnida ta’lim-tarbiya sohalarida ham keng ko‘lamli vazifalarni yuzaga chiqarmoqda. Ayniqsa, yosh avlodni zamon talablari va ruhiga mos barkamol shaxs qilib voyaga etkazishga bo‘lgan ehtiyoj ortib bormoqda.

Ma'lumki, yoshlarning ijtimoiy qiyofasi juda ko'p omillar asosida takomiliga etadi. Bu omilar ichida ayniqsa yoshlarning hayotiy maqsadlari yo'naltiruvchi omil sifatida alohida ahamiyatga egadir. Negaki, inson faoliyatini hayotiy maqsadsiz tasavvur etish qiyin. Shu nuqtai nazardan olib olib qaralganda, aholisining yarmidan ko'prog'i yoshlardan iborat[1.89] bo'lgan mamlakatimizda yoshlarni mustahkam hayotiy pozitsiya va hayotiy maqsadlarga ega faol shaxs qilib tarbiyalash ilm-ma'rifat sohalarining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Zero, yangilanayotgan O‘zbekiston sharoitida yoshlarning hayotiy maqsadlari va faoliyatining umummilliy manfaatlar va jamiyatning maqsadlariga nechog‘lik hamohang shakllanishi ijtimoiy taraqqiyotning kafolati bo‘lib hizmat qiladi.

Yoshlar shaxs sifatida ijtimoiylashar ekan o'z hayotini ma'lum bir maqsad va mo'ljal asosida tashkil qiladi, va faoliyat yuritadi. Yoshlarning jamiyatdagi o'rni, mavqei va faolligining asosiy dterminanti va yo'naltiruvchi omili sifatida hayotiy maqsad tushunchasini o'rganish shu jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlarda hayotiy maqsad shakllantirishning falsafiy jihatlarini o'rganish bo'yicha fundamental tadqiqotlar amalga oshirilmaganligi mazkur yo'nalishda ilmiy izlanishlar olib borish zaruriyatini vujudga keltiradi va shu orqali yoshlarda hayotiy maqsadlarni tarbiyalashning zamonaviy uslublarini yaratish asnosida yoshlarning shahs sifatida shakllanishi va ijtimoiylashuvi jarayonlarini oqilona boshqarish imkonini beradi.

Umuman olganda, "hayotiy maqsad" kategoriyasi, uning strukturasi, yoshlarda hayotiy maqsadning shakllanish jarayoni, bunga ta'sir ko'rsatuvchi omillar va shart-sharoitlar masalasini o'rganish quyidagi jihatlariga ko'ra muhim hisoblanadi:

birinchidan, jamiyatimizda yuz berayotgan yangilanishlarga mos ravishda ilm-ma'rifat va g'oyaviy sohada keng kulamli vazifalar yuzaga chiqmoqda. Ayniqsa, yosh avlodni yangi zamon talablariga mos fikrlaydigan, o'zining aniq hayotiy pozitsiyasi va maqsadlariga ega kadrlar sifatida tarbiyalashga bo'lgan ehtiyojning ortishi;

ikkinchidan, hayotiy maqsad tushunchasi, uning shaxs barkamolligi va faolligiga ta'siri masalalari falsafiy jihattan yaxlit o'rganilmaganligi sababli, shaxs kamolotida hayotiy maqsadning o'rnini asoslash va ushbu masaladagi yangi tadqiqotlar natejalarini yoshlar ijtimoiy qiyofasini shakllantirishga yo'naltirish orqali bugungi kunning dolzarb tarbiyaviy vazifalarini hal qilishga yo'naltirish zarurati;

uchunchidan, mamlakatimizda demokratik islohotlarni chuqurlashtirish, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish va mamlakatni modernizatsiyalash jarayonida islohotlar muvaffaqiyati bevosita alohida shaxsning hayotiy maqsadlarining umummilliy manfaatlar va jamiyatning maqsadlariga nechog'lik hamohang shakllanishi bilan bog'liq ekanligi;

to'rtinchidan, shaxs ijtimoiylashuvi va ijtimoiy faollik jarayonida hayotiy maqsadning o'rni, shuningdek, yoshlarda hayotiy maqsad shakllantirishning falsafiy jihatlarini o'rganish bo'yicha fundamental tadqiqotlar amalga oshirilmaganligi mazkur yo'nalishda ilmiy izlanishlar olib borish va hayotiy maqsadni tarbiyalash zamonaviy uslublarini yaratishni taqozo etmoqda.

“Hayotiy maqsad” tushunchasi hozirgi kunning ilmiy kontekstida keng qo'llanuvchi tushunchalar qatorida bo'lmasa ham, shaxs va jamiyat aloqalarini o'rganuvchi ko'plab ijtimoiy gumanitar fanlar sohasidagi tadqiqotlarda ushbu tushunchaga nisbatan o'ziga hos yondashuvlarni topish mumkin. Quyida ularning ba'zilarini bilan tanishamiz.

“Hayotiy maqsad inson o'z hayotida ro'y berishini hohlaydigan eng asosiy natijalar yoki voqealarni o'z mazmuniga birlashtirgan va insonning mavjudligini asoslaydigan g'oyani o'z ichiga oladi [2,317]”. Ushbu yondashuvda shaxsning asosiy manfaatlarini aks ettiradigan keng ko'lamlil maqsadlarga hayotiy maqsadlar sifatida keltiriladi. Qisqa muddatli, oson erishiladigan maqsadlardan farqli o'laroq, insonning hayotiy maqsadlari uzoq muddatli maqsadlardir. Ular insonning “hayot yo'nalishini strategik rejalashtirish jarayonida shakllanadigan va ularni amalga oshirish bir necha o'n yillar davom etishi ham mumkin”[3,336], albatta. Insonning faoliyati alohida mazmunli turli tuman operatsiyalar, harakatlar va urinishlarning yig'indisi bo'lgani kabi, hayotiy maqsadlar ham - o'tkinchi va oraliq maqsadlar zanjirini to'ldiradigan insonning eng umumiy, yakuniy maqsadlaridir. Aynan hayotiy maqsadlar shaxsni faoliyatga undovchi sabab hisoblanadi [4,65].

Hayotiy maqsadlar jamiyatdagi qadriyatlar va axloqiy ideallar kabi inson faoliyatining eng umumiy va yo'naltiruvchi omillar qatorida shaxsning uzoq muddatli hayot dasturi sifatida shaxsning harakat qilish iqtidorini namoyon etuvchi omil [5,43] sifatida ko'rib chiqiladi.

Bir qator tadqiqotlarda “hayotiy maqsadlar shaxsning uzoq muddatli o'zini o'zi dasturlashning tartibga soluvchi rolini bajaradigan shaxsning motivatsion-maqsadli sohasining eng yuqori substruktsiyasi”[6] sifatida belgilangan.

Yuqorida hayotiy maqsadlarning muhim belgilari bo'yicha keltirilgan

pozitsiyalarini quyidagicha umumlashtirish mumkin:

birinchidan, ular umumlashtiruvchi, pirovard, tub, uzoq muddatli, maqsadlardir;

ikkinchidan, ular mutlaq mazmun kasb etib, insonda undanda asosiyroq maqsad bo'lishi mumkin emas;

uchinchidan, ular qisqa va oraliq maqsadlarni amalga oshirish bilan bog'liq ketma-ket vazifalarning natijasi bo'lgan yakuniy maqsadni ifodalaydi;

to'rtinchidan, inson hayotidagi ko'plab qisqa, o'tkinchi va shaxsiy maqsadlarga ma'no va mazmun baxsh etadi.

Demak, **hayotiy maqsad** - inson o'z hayoti davomida amalga oshirishga intiladigan eng asosiy natejalarni birlashtiruvchi, inson faoliyatining yo'nalishi, mazmuni va uzoq muddatli mo'ljallarini belgilab beruvchi eng asosiy, tub, pirovard maqsaddir. Demak, shaxs faoliyatining eng uzoq muddatli muljallarini ifodalaydigan, hayotining mazmunini tashkil etadigan eng birinchi darajali maqsadlar hayotiy maqsadlar deyiladi.

Hayotiy maqsad-inson o'z hayoti davomida amalga oshirishga intiladigan eng asosiy maqsad ekan, inson faoliyati yo'nalishini belgilab beruvchi, uning hatti-harakatlari va intilishlarini yo'naltiruvchi, kelajagi va yuksalishini belgilovchi ma'naviy omildir.

Har bir shaxsda hayotiy maqsad turli ko'rinishda bo'ladi. U makon va zamonga bog'liq holda o'zgarib, takomillashib borishi mumkin. Eng muhimi, hayotiy maqsadning darajasi insonning ma'naviy saviyasini ham belgilaydi. Shaxs ma'naviy kamolotida hayotiy maqsadning o'rnini ham aslida ana shu ichki bog'liklikdan kelib chiqadi.

Hayotiy maqsadlar shaxs faoliyatining regulyatori va detirminanti sifatida uning butun umri davomida ahamiyatli bo'lsada, ayniqsa yoshlik davri uchun alohida ahamiyatli hisoblanadi. Shaxs hayotining turli yosh bosqichlarida uni faoliyatni yo'naltiruvchi regulyatorlarning u yoki bu qismi ustuvorlik kasb etadi va shu yosh davri uchun o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Hususan, yuqori o'spirinlik yoshidan boshlab, hayotiy maqsadlar shaxsning yo'nalishini tavsiflovchi asosiy

komponentga aylanadi va ustuvorlik kasb eta boshlaydi.

Boshqacha aytganda, o'smirlik davrida hayot maqsadlari alohida ahamiyatga ega bo'ladi, bunda inson o'zining kasbiy rivojlanish yo'nalishini belgilab, shaxsiy hayotini tartibga soladi.

Hulosa sifatida aytish mumkinki, har bir individ shaxs sifatida o'z hayotini ma'lum bir maqsad va mo'ljal asosida tashkil qilishi bilan ijtimoiylashadi. Maqsad va hayotiy mo'ljalni amalga oshirish uchun kerakli vosita, tamoyil, usullar tanlanadi va bularning to'g'riligi va maqsadga muvofiqligi borasida o'zicha ishonch hosil qilib boriladi. Shaxsning bunday hayotiy mo'ljal asosida ijtimoiy faoliyatga kirishishi uning jamiyatdagi ijtimoiy roli va u orqali ijtimoiy o'rnini belgilab beradi. Zero, shaxs faoliyati uning hayotiy maqsadlari in'ikosidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Мирзиёев. Ш. М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Тошкент. «Ўзбекистон». 2017.-596 б.
2. Психология. Учебник для гуманитарных вузов / Под. Общ. Ред. Дружинина Г.В. Спб.: Питер, 2002. - 347 с
3. Гиппенрейтер Ю.Б. Введение в общую психологию. Курс лекций. М., 1996.-336 с
4. Сохан Л.В. Жизненный путь личности: - Киев: Наук, думка, 1987.-277 с
5. Казакина М.Г. Ценностные ориентации школьников и их формирование в коллективе : Учеб. пособие к спецкурсу. - Л.: ЛГПИ, 1989. - 83 с
6. Мартынюк И.О. Гуманизм жизненных селей социалистической личности. - Автореф. дисс. канд. философ, наук 09.00.02 Киев, 1985. - 15 с.